

перший» [11.І, 240]. Подібне дослідження твору Пті де ля Круа [13] суттєво доповнить розглянуті тут питання.

Джерела та література

1. **Жуковський, Аркадій.** Петро Могила й питання єдності церков. – К/: Мистецтво, 1997.
2. **Зайцев И.В.** Новые османские документы по истории московско-османско-украинских отношений в к. 60-х – нач. 70-х гг. XVII в. // *Cahiers du monde russe.* – 2009. – 50, № 2–3. & Web.
3. **Костомаров М.** Руїна. III. Гетьманованне Самійловича // *Руска Історична бібліотека...* О-ра Барвіньського. – Львів: НТШ, 1894. – Т. XVI.
4. **Ленченко В.** Чигирин за планами та описами 1677–1678 років // *Історична топографія і соціотопографія України.* – Львів: Піраміда, 2006. – С. 190–193, 199.
5. **Матвішин Я.** Живописні плани трьох українських замків-фортець з XVII ст. (Бара, Меджибожа, Чигирин) у Дипломатичному архіві Міністерства закордонних справ Франції // *Історичне картознавство України.* – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004. – С. 195–200, 4 кол. іл.: карти (їх репродукція також на <http://www.ipernity.com/doc/111855/5862688/in/album/144207>).
6. **Матвішин Я. О.** До історії найдавнішого зображення гетьманської резиденції в Чигирині (XVII ст.): Ш. О. де Нуантель, Ф. Пті де ля Круа та А. Галлан // *Програма. IV науково-практична конференція «Чигиринщина: історія і сьогодення», 1–2 листопада 2012.* – Чигирин, 2012. – 16 с. – С. 6.
7. **Туранли Ф., Озджан К.** Османські архівні документи про міжнародні відносини та відбудову Хотина (XVIII ст.) // *Silva rerum.* – Львів: Піраміда, 2007. – С. 441.
8. **Abdel-Halim, M. &c.** Correspondance d'Antoine Galland... – Paris: U-é de Paris, F-té des lettres et sciences humaines, 1964. – 176 p. & Web.
9. **Abdel-Halim M.** Antoine Galland, sa vie et son œuvre. – Paris: A.G. Nizet, 1964
10. *Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Etrangères de France (AMЗСФ).* – Turquie. – Correspondance politique. – Т. VII, XII.
11. **Galland A.** Voyage à Constantinople (1672–1673). – Publié et annoté par Charles Schefer. Paris: Maisonneuve et Larose, 2002. [Cf. Antoine Galland Istanbul'a ait Günlük Hâtıralar (1672–1673). Şerhlerle Yayınlayan Charles Schefer. Cilt I (1672). Ankara, 1949].
12. **Marsy, comte de.** Deux années de la vie d'Antoine Galland (1672–1673) /par le comte de Marsy. – Amiens: Typogr. Delattre-Lenoel, 1882.
13. [...] **Petis De la Croix, F.** Guerres des Turcs avec la Pologne, la Moscovie et la Hongrie. – Paris: Gueroult; & La Haye: Ja. Carrel, 1689. 14. **Reychman J.** Życie polskie w Stambule w XVIII wieku. – Warszawa, 1959.

Ірина Покровська (Київ),

доцент кафедри тюркології, Київський університет ім. Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук

Суфійські терміни османської доби та їх похідні як різновид діалектики світського й сакрального

Цілком справедливо писав Лео Яковлев, що «слова «суфі», «суфії» і «суфізм» все ще залишаються таємницею за сімома печатками практично для всіх» [2, 3]. Незважаючи на більш ніж тисячолітню історію існування турецького суфізму (тур. *Tasavvuf*) як соціально-релігійного феномену ісламу, він залишається актуальним об'єктом досліджень філософів і релі-

гієзнавців (М. Акіля, Х. Алтинташа, А. Ж. Арберрі, М. Лінгса, О. Тюрера, Д. Чіфтчі, В. Чітіка, А. Р. Янгузіна, О. А. Яроша), психологів (Х. Кайиклика), літературознавців (Х. Акташа, І. В. Прушковської, Г. І. Халимоненка).

Суфізм – це форма буття та система поглядів на світ у мусульманській традиції, на основі якої будуються стосунки людини з Всевишнім, які передбачають внутрішнє очищення та позбавлення від земних бажань [5, 1107]. Деякі дослідники намагаються знайти витоки суфізму у грецькій, іранській, індійській та навіть християнській цивілізаціях, проте більшість науковців схиляється до того, що підґрунтям суфізму став Коран, мотивуючи це тим, що життя суфіїв має подібні риси з життям пророків [4, 274]. Загалом, система суфізму була представлена рядом ордерів (тур. *tarikat*), сформованих на основі специфічних релігійних переконань. Норми поведінки суфіїв мали строго регламентований характер, а їх спосіб життя був досить віддалений від реалій цього світу. Суфії носили зазвичай скромний та непримітний одяг з грубої шерстяної тканини (тур. *aba*). Форма одягу не мала відволікати їх від досягнення сенсу життя та справжньої істини (тур. *hakikat*). Поруч з цим термінологічна система, якою користувалися суфії, – це синтез елементів світського та сакрального в його найбільш яскравому прояві. Діалектика цих двох сфер реалізується на мовному рівні у таких напрямках, як сакралізація та десакралізація. Сакралізація пов'язана в першу чергу зі створенням системи суфійської символіки на основі лексики, яка активно функціонувала в тогочасному мовленні місцевого населення шляхом набуття окремими мовними знаками вторинної номінації відповідно до доктрини суфізму. Дослідник суфізму Акназар Курбанмамадов щодо питання формування системи суфійських термінів відзначає таке: «Суфійська естетика для вираження своїх ідей вдавалася до символіки, не використовуючи наукових понять та термінів. Символічні вирази виокремлювалися з побутового словника, з повсякденних понять. Це, з одного боку, спростило проникнення суфійських ідей у свідомість народу, а з іншого – посилило містичне тлумачення буденних явищ» [1, 81]. На сьогоднішній день існують окремі словники суфійської термінології, серед яких можна виокремити словники Сюлеймана Улудага, Ергуна Каджабійка, Абдюрезака Кашані, Сейїда Джафера Седжаді), у яких зафіксовані одиниці, переосмислені у суфійському світосприйнятті. До найбільш яскравих одиниць можна віднести такі приклади: *ata* (букв. батько, предок), *baba* (укр. батько), *kulavuz* (букв. провідник) – «шейх, мюршід», «голова суфійської общини, обителі»; *bacı* (укр. старша сестра) – «дружина шейха (мюршіда)», *ab-ı revan* (укр. вода, яка тече) – «радість та спокій, які наповнюють серце суфіїв», *agyar* (укр. іноземець) – «той, хто не входить до певного суфійського ордеру», *âkil* (укр. розумний) – «той, хто не піддається спокусам повсякденного життя», *alem* (букв. світ) – «мирський світ»; *aşk, sevda, sevgi* – «божественна любов», *aşık* (букв. закоханий) – «той, хто служить Аллаху всім серцем та душею», *maşuk* (букв. коханий) – «Аллах», *bağ* – «духовний світ суфія»,

halvet (букв. самотній, одинокий) – «аскетичне життя суфіїв протягом сорока днів у повній відмові від земних задовольень». Навіть на перший погляд лексема власне суфійського спрямування – *derviş* (досвідчений член суфійського ордеру) – має світські корені і утворена від однокореневого слова перського походження зі значенням *жебрак*.

Проте зазначеними вище сентенціями не вичерпується складність діалектичних стосунків світського та сакрального в турецькій лінгвокультурі. Деякі суфійські терміни настільки міцно закріпилися у свідомості та підсвідомості турецького етносу, що активно продовжили використовуватися після офіційного закриття в Туреччині у 1925 році всіх суфійських обителів (текке). Своєрідною енциклопедією фразем, паремій та епонімів суфійського походження в сучасній турецькій мові є словник Абдульбакі Гьольпинарлі 'Tasavvufтан Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri' («Фразеологізми та прислів'я, які дійшли з суфізму до наших днів») 2004 р. видання [3].

Фразеологічні одиниці, які містять суфійську лексику, настільки десакралізувалися, що їх сакральний зміст не відомий навіть самим туркам. Зокрема, вітання дервішів-мевлевітів *aşk olsun* (букв. нехай буде любов), відповіддю на яке є вирази *Aşkın cemat olsun* (букв. нехай твоя любов буде прийнята) або *Aşk ederim* (букв. Я приймаю любов), у сучасній турецькій мові не має асоціацій, пов'язаних з сакральною сферою. Вираз етикетного характеру *Aşk olsun* у сучасній турецькій мові має такі значення: 1) вираження похвали, підтримки, поздоровлення: *Bayern'i tutabilene aşk olsun. Şampiyonlar Ligi 2. Tur ilk mücadelesinde Bayern Münih, Emirates Stadı'nda Arsenal'i 3-1'lik skorla mağlup etti.* – **Поздоровлення** вболівальникам «Баєрна». «Баєрн» (Мюнхен) у першій зустрічі 2-го туру Ліги Чемпіонів переміг «Арсенал» на стадіоні «Емірати» з рахунком 3–1. (Bayern'i tutabilene **aşk olsun** у газ. «Hurriyet», 19.02.2013); 2) вираження співчуття, жалю: *'Bütün ölümler vakitsizdir ancak bu arkadaşlarımıza ölüm hiç yakışmadı. Aşk olsun size, aşkolsun!'* – (Aşk olsun size у газ. «Zaman», 16 Ocak 2013) – 'Смерть ніколи не буває вчасною, проте цим нашим товаришам смерть зовсім не личила. **Як Вас шкода, як шкода!**

Іншим цікавим прикладом взаємозв'язку мирського та суфійського є вислів Юнуса Емре з його однойменного вірша '*Sevelim sevelelim*': *Hak cihana doludur, kimseler Hakkı bilmez / Onu sen senden iste, o senden ayrı olmaz /...../ Gelin tanış olalım, işin kolayın tutalım / Sevelim sevelelim, dünya kimseye kalmaz* – 'Світ наповнений Всевишнім, проте його ніхто не знає / Ти його проси від себе сам, і він не віддасться від тебе / ...../ Приходьте, познайомимось, все буде дуже просто / **Любімо і нас будуть любити**, цей світ не лишиться нікому' (Yunus Emre. Sevelim sevelelim).

У цих поетичних рядках мова йде про любов між суфіями та об'єктом їх поклоніння – Аллахом. Проте в сучасній турецькій мові слова *Sevelim sevelelim* стали крилатими і мають значення любові й приязних стосунків як між близькими, так і малознайомими між собою людьми (*Trafik Tescil ve*

Denetleme Şube Müdürü Hakkı Kaynak ile beraberindeki polisler, Erzurum – Çat karayolu Atlama Kuleleri mevkinde durdukları araçlardaki sürücülere, «sevelim sevelelim, tüm sevdiklerimiz için trafik kurallarına uyalım» diyerek karanfil hediye etti. – «Співробітники поліції разом з Хакки Кайнаком – начальником транспортного відділу реєстрації та перевірки водіїв, які зупинилися біля фортеці «Атлама» на сухопутному шляху Ерзурум – Чат зі словами «любімо і нас будуть любити, давайте будемо дотримуватися правил дорожнього руху заради всіх, хто нас любить» дарували водіям гвоздики (Ceza yerine karanfil dağıttı) у газ. «Vatan», 14.02.2013), передають почуття взаємної любові як сенс та мотивацію людського існування (*Sevgisiz kalmış bir insan kuru bir ağaca benzer. Zamanında onun kalbine sevgi tohumu ekilmemiştir, sevmek öğretilmemiştir. ... Yüzyıllardır süregelen anlamsız kargaşayı sevgi yoksunu insanlar çıkardılar. Toplumları birbirine düşman ettiler. Sonuçta bunun acısını insanlık çekti. İnsanlara sevgiyle yaklaşmalı, onların kalplerine sevgi tohumu ekmeliyiz. Sevmek çok güzel bir duygudur ve insanı hayata bağlar. Sevelim, sevelelim, hayatın tadına varalım.* – «Людина, яка лишилася без любові схожа на сухе дерево. У свій час у її серце не було посіяно любов, її не навчили любити. ... В основі беззмістовної плутанини, яка тривала роками, знаходяться люди, позбавлені любові. У суспільстві виникла ворожнеча. У результаті цього постраждало людство. До людей слід ставитися з любов'ю, в їх серця слід сіяти зерно любові. Любов – це прекрасне почуття, яке тримає людину на цьому світі. **Любімо і нас будуть любити**, отримуймо таким чином насолоду від цього життя' (Serdar Yıldırım, «Atatürk'ün çocukluğu»).

Словосполучення *Sevelim sevelelim*, закарбоване на грошовій одиниці Турецької Республіки (двохсот турецьких лірах), – у мові аргю використовується для завуальованого позначення купюри цього номіналу.

Наведені вище приклади наочно демонструють роль суфізму у сучасній турецькій лінгвокультурі та є яскравим підтвердженням нерозривного ланцюгу: «мова – культура – етнос». Зафіксована вище потрійна діалектика семантичних відносин слів та словосполучень, які від світського життя, потрапивши в сакральне, не закріпилися в ньому остаточно, а повернулися в тексти різних жанрів в дещо трансформованому як з погляду змісту, так і граматичної форми значенні, на лінгвістичному рівні підтверджує принцип взаємозв'язку та нерозривності всіх етапів суспільного розвитку. Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні топонімів, антропонімів, різногалузевих наукових термінів, які мають суфійське походження.

Література

1. Курбанмамадов А. Эстетическая доктрина суфизма (Опыт критического анализа) / А. Курбанмамадов. – Душанбе: Дониш, 1987. – 108 с.
2. Яковлев Л. Восхождение к истине: Собрание притч и афоризмов / Л. Яковлев. – М.: Эксмо-Пресс, 2001. – 640 с.
3. Gölpinarlı A. Tasavvufтан dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri / A. Gölpinarlı. – İstanbul: İnkılap, 2004. – 384 с.

4. **İslam Felsefesi** // Türk Ansiklopedisi. Cild XX. – Milli Eğitim Basımevi – Ankara, 1972. – S. 269–279
5. **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Sosyal Bilimler** / [yayın sorumluları: Dr. M. Çetin Gülovalı, A. Odabaş]. – Ankara: TÜBA, 2011. – 1333 s.
6. **Uludağ S.** Tasavvuf terimleri sözlüğü / S. Uludağ. – İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012. – 438 s.

Валида Пашаева (Эрзурум, Турция),
доцент кафедры текстиля и моделирования одежды
факультета искусства Ататюркского университета,
кандидат технических наук

Элементы тюркской мифологии в азербайджанском текстиле

Мифологическое мышление человека на начальном этапе развития человечества было тесно связано с его жизнью и окружающей его средой и влияло на все сферы его творческой деятельности. Люди с целью магического воздействия на условия бытия использовали словесные заклинания, изображения, наделенные символическим смыслом и магическим значением, проводили магические обряды и т.д. Поэтому мифологические представления каждого народа содержатся в его языке, фольклоре, музыке, обрядах и традициях, сакральной архитектуре и орнаменте.

Древние люди верили в волшебную силу изображения. Но кроме этого, они этим путем запечатлевали и передавали, по их мнению, жизненно важную информацию своим потомкам. В результате эти символические изображения приобретали значение родовой памяти. Эти изображения в свое время имели культовое содержание, исполняли роль заговоров на благоденствие или оберегов от зла, были племенными эмблемами и т.д. Со временем их первоначальный смысл был забыт, но они продолжали применяться, превращаясь в орнамент. В современной культуре орнамент – всего лишь украшение, элемент декора, а наши предки этим символам придавали серьезное значение. Потомки хотя и не знали смысл и назначение этих узоров, но знали, что присутствие их на каком-то предмете или изделии обязательно, и передавались они из поколения в поколение. Так дошли до нас символы, несущие мифологические взгляды наших предков о происхождении Вселенной, человека, всего живого в этом мире, их понимания жизни и смерти, концепции человека, времени, пространства. Со временем, декоративно переоформляясь, они становились составной частью орнаментально-декоративной системы и использовались как часть, элемент художественной композиции. Они составляют ту базу, на основании которой можно узнать, носителем какой культуры является тот или иной предмет.

Композиции и мотивы, использованные в азербайджанском текстиле, тоже не являются случайными. Являясь частью общетюркского культур-